

УДК 379.86

ЕТНОТУРИЗМ НА ПОКУТТІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**В.В. Федорак**

Івано-Франківська обласна державна адміністрація

У статті аналізуються чинники розвитку етнотуризму на Покутті, що викликані природокористуванням в етнографічному районі. Здійснюється історико-краєзнавчий аналіз покутського регіону, особливостей його релігійно-сакральної та відпочинково-рекреаційної спадщини. Покуття знаходиться у межиріччі Дністра і Пруту. На сході межує з Буковиною, на заході обмежене Станіславською низовиною. За теперішнім адміністративно-територіальним поділом до нього належать території Снятинського, Городенківського, Тлумацького, північно-східної частини Тисменицького, більшості Коломийського (без південної частини) районів.

Особлива увага акцентується на туристичному потенціалі краю, який значно зростає у випадку покращення туристичної інфраструктури. Викремлюються чинники, від яких залежить підвищення туристичної привабливості Покуття, котра базується на таких перевагах як: вигідне географічне положення; чинник територіального поділу праці; порівняно висока екологічна безпека регіону; могутній потенціал для розвитку різних видів туризму; економічна конкурентоспроможність туристично-рекреаційної сфери.

Розкривається етнографічна

специфіка Покутського краю, виражена передусім різноманітними елементами побуту і традиційної культури, які є специфічними об'єктами туристичного зацікавлення. Аналізуються експозиції головних коломийських музеїв, звертається увага на роль різноманітних фестивалів у підвищенні туристичної привабливості краю, зокрема таких як «Писанка», «Родослав», «Карпатський вернісаж», «Фестиваль ковалів», а також фестиваль пісенної творчості «Шешори».

Поряд з розвитком туристично-рекреаційної галузі, екологізацією лісогосподарського комплексу, підвищенням ролі природно-заповідних територій, розглядається необхідність збереження етнокультурної спадщини корінного населення.

Ключові слова: Покуття, етнокультура спадщина, туризм, музеї, культурний регіон.

Постановка проблеми. Досягнення і протиріччя цивілізації початку ХХІ ст., граничні фізичні, інтелектуальні й психічні навантаження на індивіда, викликані інтенсифікацією виробництва, ускладненням процесу оволодіння перманентно зростаючим обсягом інформації, соціальною напруженістю й іншими об'єктивними факторами, обумовили необхідність

сформувати в кожній людині потребу і здатність раціонально будувати свій вільний час, щоб засобами дозвілля знімати утому, відновлювати свої сили, забезпечувати свій різнобічний розвиток.

Територіальне поєднання природних, рекреаційних і бальнеологічних ресурсів Карпатського регіону, дозволяє в перспективі у його складі сформувати рекреаційно-туристичні підсистеми, чільне місце серед яких належатиме Покутському регіону, адже він має привабливі природні умови історико-культурну спадщину, лікувальні ресурси, тощо, які можуть стати визначальними для розвитку туристичної галузі. Однак для ефективного використання цього потенціалу, створення потужного туристичного господарства необхідно забезпечити високий рівень розвитку готельної справи, покращити автобусне та залізничне сполучення, виробити та планомірно реалізовувати план проведення культурно-масових заходів, зокрема фестивалів, які здатні залучити велику кількість гостей.

Метою статті є розгляд туристично-рекреаційного потенціалу етнографічного району на Івано-Франківщині, на прикладі Покуття.

Відповідно до мети, ставимо перед собою розв'язання таких завдань:

- з'ясувати історико-етнографічний склад території Покуття;
- окреслити складові культурного ландшафту Покуття;
- проаналізувати основні напрями етнотуризму в Покутському регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти пробле-

ми розвитку етнотуристичної сфери в Покутському регіоні висвітлені в працях Д. Бучко [1], М. Глушко [2], М. Гнатюк [3], Г. Лозко [6], А. Королько [9] та ін. Узагальнюючі праці з постульованої даної проблематики відсутні, що зумовлює актуальність представленої розвідки.

Виклад основного матеріалу. За останні роки однією з найперспективніших галузей економіки нашої країни став туризм. Причому серед видів туризму дуже важливу соціальну роль відіграє етнотуризм, який водночас забезпечує відновлення сил людини, її працездатності і здоров'я, а також розширює світогляд, тим самим роблячи істотний внесок у відновлення як фізичного, так і духовного потенціалу нації. Туристична галузь Прикарпаття є стратегічним напрямом розвитку області істотним чинником позитивного впливу на стан справ у різних галузях економіки.

Розвиток етнотуризму залежить від декількох вагомих чинників. Перш за все туристичного потенціалу загалом, а також ставлення самої етнографічної групи та місцевої влади до розвитку туризму. Натомість причинами недостатньої уваги до такого способу проведення дозвілля, на наш погляд, може стати нівелювання етнічних груп, а отже традиційно побутової культури в умовах сучасного суспільства; відсутність програми розвитку етнічного туризму, яка б дозволила зберегти його ключові ідентифікуючі риси від швидкоплинних глобалізаційних тенденцій; низький рівень економіки території проживання етнографічних груп, адже їх пред-

ставники є носіями унікальної культури та системи господарювання.

Туристично-рекреаційна галузь, зокрема, Покутського регіону базується на таких перевагах як: вигідне географічне положення (Покуття знаходиться у межиріччі Дністра й Пруту); чинник територіального поділу праці (особливі умови регіону дозволяють забезпечувати задоволення суспільних потреб в рекреаційних послугах); порівняно висока екологічна безпека регіону (порівняно з іншими регіонами природа Покуття зазнала менших втрат і в багатьох місцях зберегла свій первісний стан, а це дуже важливо для розвитку відпочинку і туризму); могутній потенціал для розвитку різних видів туризму (мальовничі ландшафти та рельєф, особливо Дністровського каньйону); економічна конкурентоспроможність туристично-рекреаційної сфери [7, с. 389].

Протягом останніх років спостерігається підвищений інтерес до етнокультурної спадщини покутян, які у свою чергу намагаються зберігати, відтворювати і популяризувати свої традиції. Назва Покуття зустрічається в писаних пам'ятках XIV ст. Навколо її походження існує багато припущень: від містечка Кути, від «покути грішників», краю «гут», від слов'янського божка Покутя, якого ставили у хатньому куті [1, с. 59]. Мешканці Покуття, їх громади, є спадкоємцями багатой культурної спадщини попередніх поколінь. Вона є частиною української, польської, німецької, вірменської культурної спадщини, збагаченої наступними

поколіннями. Для регіонального туризму, відпочиваючих у сільській місцевості, акцент на етнокультурну спадщину, переважання натуральних та умовно-натуральних ландшафтів є важливою умовою для розвитку Покуття [8, с. 465].

Разом з історико-географічними особливостями помітною є етнографічна специфіка Покутського краю, виражена передусім багатьма елементами різних ділянок побуту і традиційної культури, яку можна відстежити у традиційному покутському будівництві, промислах і ремеслах, народному одязі, орнаментіці й колористиці вишивки, багатстві народної духовної творчості, звичаях та обрядах. Сьогодні більшість міст та селищ Покуття зберегли свою історичну неповторність, що дозволяє припускати за умов досягнення економічної стабільності, значне підвищення туристичної привабливості краю уже в найближчому майбутньому.

В період незалежності України активізувались етнологічні дослідження з історико-етнографічного районування нашої країни. Важливо зазначити щодо досліджуваного у статті етнографічного регіону існують певні розбіжності в контексті визначення його територіальних кордонів. У більшості етнологічних розвідок по-різному підходять до визначення меж Покуття. Автори колективного посібника «Культура і побут населення України» доволі схематично подали контури історико-етнографічного району: рівнинна частина Івано-Франківської області між Дністром, Прутом і Карпатами (у дже-

релах XVII–XVIII ст. – це південно-східний «кут» Галичини) [5, с. 23]. Г. Лозко подібно окреслює контури етнографічного району, указуючи що це рівнинна частина Івано-Франківщини між Дністром і Прутом. До речі, дослідниця вважає, що назва Покуття походить від назви селища міського типу Кути Косівського району [6, с. 105]. Дослідники С. Павлюк, Г. Горинь, Р. Кирчів детальніше описують кордони Покуття, називаючи його одним з історико-географічних районів України, – це територія південно-східної частини Івано-Франківської області. З півночі її межа проходить по Дністру, на північному заході вона доходить до річок Бистриць, на південному заході межує з етнографічною Гуцульщиною, на південному сході – з Буковиною [12, с. 64].

Оригінальної позиції дотримуються київські дослідники, автори підручника «Українська етнологія» (за загальною редакцією В. Борисенко). Визначаючи Покуття історико-етнографічним регіоном і локалізуючи його на території південно-східної частини теперішньої Івано-Франківської області, північною межею вважають річку Дністер, південно-східною – границю з Буковиною. Певні розбіжності стосуються лише південної й західної меж. З урахуванням даних мовознавства й етнографії, автори схиляються до думки, що це рівнинна територія правобережжя середнього Придністров'я до річок Бистриця й Бистриця Солотвинська на північному заході та суміжна з етнографічною Гуцульщиною на південному заході. Це сучасні Городенків-

ський, Коломийський, Снятинський, Тлумацький, північно-східна смуга Богородчанського, Надвірнянського, Косівського районів Івано-Франківської області. Охоплює східну рівнинну частину Івано-Франківської області між Дністром, Прутом, Черемошем і Карпатами [11, с. 55].

Територія Покутського краю багата історико-архітектурними пам'ятками, що зберігають автентичний образ нації. Особливо цінними у цьому зв'язку є пам'ятки сакральної архітектури та замки у Чернелиці й Раківці. До унікальних найбільш визначних пам'яток XVI ст. належить Благовіщенська церква у Коломиї споруджена 1587 р., відома своїм бароковим іконостасом, в розписі якого брав участь видатний іконописець XVIII ст. Теофіл Копистинський. Також на Коломийщині туристично привабливим місцем є монастирський комплекс Бернардинського монастиря у селищі Гвіздець, який включає в себе костел, келії та дзвіницю біля храму [2, с. 14].

Важливою складовою оригінального образу покутянина є особливий одяг представників цієї етнічної групи, ознайомитись з яким широке коло туристів має змогу на різноманітних фестивалях, у яких беруть участь самодіяльні артисти регіону. Покутський одяг має в собі багато архаїчних елементів і відрізняється стриманістю та привабливістю. У ньому основними складовими є довгі, багато вишиті сорочки, вовняні запаски, широкі й вузькі пояси, а також велика кількість прикрас [9, с. 426].

Важливою домінантою розвитку

етнотуризму на Покутті є популяризація діяльності центрів народних промислів, котрі можуть виступати туристично привабливими об'єктами. Для урізноманітнення подорожей, екскурсій, що пропонуються, ознайомлення з осередками народних промислів необхідно поєднувати з освітньо-пізнавальними та санаторно-курортними програмами оздоровлення, що принесе більшу зацікавленість туристам [10, с. 49].

Вагома роль у збереженні автентичної культурної складової Покуття належить етнографічним музеям, котрі вивчають та експонують етнографічні колекції, які знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів. Безумовне лідерство на Покутті належить музею «Писанка», що розташований у місті Коломия, де знаходиться понад 12 тис. експонатів з України та діаспори. Єдиний у світі музей писанкового розпису – найяскравіший прояв таланту, пам'яті народу, адже історія писанкарства сягає дохристиянських часів.

Цінні етнографічні та краєзнавчі матеріали, що дають змогу комплексно відстежити етнографічну специфіку регіону зібрані в Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини й Покуття імені Й. Кобринського дають підстави стверджувати що народне-декоративно прикладне мистецтво Покуття в усіх його різноманітних проявах є унікальним етнокультурним явищем, складовою частиною національної мистецької спадщини України. Перші стислі ві-

домості про це знаходимо в подорожніх замітках Я. Головацького (1838 р.), а також у каталогах і оглядах етнографічних виставках І. Франка, В. Дідушицького, М. Бойчука.

Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського заснований у 1926 р. Розміщений у центральній частині міста Коломії, в колишньому Народному домі, збудованому на кошти української громадськості. Його колекційні збірки нараховують понад 50 тис. одиниць збереження і представляють всі види традиційного народного мистецтва гуцулів та покутян, починаючи з XVII ст. до сьогодення часу. Проте окремі експонати датовані IV тисячоліттям до Різдва Христового і представляють землеробську культуру, відому в археологічній та історичній науці під назвою «трипільська». Важливими структурними допоміжними підрозділами виступають: музейна бібліотека (понад 10 тис. книжкового фонду), архів, відео- та аудіотеки. Їхніми послугами користуються не тільки науковці музеїв, а і студенти та викладачі вищих навчальних закладів, для яких музей виступає потужною науково-мистецькою базою.

Музей історії та етнографії Покуття відкрився у Городенці не так давно, тому поповнення експозицій продовжується. Копії історичних документів, предмети побуту, народний одяг, книги – все це можуть оглянути мешканці Городенки і гості гостинного Покутського краю. В часі підготовки до другого обласного фестивалю «Покутські джерела» почалось актив-

не наповнення експозиції Регіонального Городенківського музею.

Значну роль у популяризації та розвитку народного мистецтва Покуття в історичній ретроспективі відіграли етнографічні та господарсько-промислові виставки. Мистецькі вироби Покуття експонувались у Львові (1877–1905 рр.), Станіславові (1879 р.); Коломиї (1880–1912 рр.), Тернополі (1887 р.), Косові (1909 р.). виставки дали поштовх заснуванню промислово мистецьких шкіл, особливою популярністю серед них до Другої Світової війни мали школи художньої обробки дерева, чимало із виготовленої у той час продукції зараз зберігаються у згаданому вище Коломийському музеї [3, с. 158].

Сучасність, пройнята національних традицій та поверненням до народного мистецтва не залишила осторонь й Покутський етнографічний регіон. Небувалого розмаху сягнуло відродження народної вишивки. Покутські майстрині на основі місцевих збережених взірців розробляють нові орнаментальні композиції. Відроджуються народне художнє ткацтво, в кому одночасно із збереженням давніх реліктових форм технологій та принципів декорування з'являються новітні тенденції орнаменталії [9, с. 389].

Високий розвиток туризму в Покутському регіоні повинен стати державною політикою, спрямованою на те, щоб зробити оцінку існуючих природних туристичних ресурсів, не будувати поблизу них промислових об'єктів; проводити очищення водою; створювати заповідники з ме-

тою зберігання незайманої природи, що є одним з основних туристичних ресурсів; розвивати національні ремесла; сприяти створенню фольклорних ансамблів; проводити фестивалі мистецтв, розраховані на іноземних туристів; здійснювати реставрацію пам'яток історії, мистецтва й архітектури, музеїв; створювати нові туристичні центри, освоюючи при цьому райони, які раніше вважалися непридатними для туризму і відпочинку.

Важливим напрямком етнотуризму на Покутті є розвиток фестивального руху в регіоні, як одного з провідних в Україні в плані використання туризму як галузі господарювання, знаходиться на стадії постійного й динамічного поступу. Перспективи його поширення й розвитку є очевидним, однак вимагають: системності у організації та проведенні; використання кращого досвіду країн європейського та північноамериканського континентів; стимулювання місцевою владою активності громад; створення можливостей для диверсифікації шляхів фінансування масових заходів; наукового обґрунтування організації та супроводу самих фестивалів з метою підвищення їх конкурентоздатності на загальнонаціональному ринку туристичного продукту; розширення форм культурно-масових заходів, як складової культурного туризму в краї для залучення більш широкого кола внутрішніх і зовнішніх туристів. Покутські фестивалі, які стали традиційними, зокрема, «Писанка», «Родослав», «Карпатський вернісаж», «Фестиваль ковалів», етнофестиваль народної музики «Шешори» тощо.

Всі вони, як правило, організовуються активними місцевими громадами за підтримки органів державної влади та місцевого самоуправління [10, с. 241].

Фестиваль «Писанка» в Коломиї збирає майстрів писанкарства з України та закордону, проходить на площі перед єдиним у світі Музеєм Писанки. Фестивальна програма включає в себе фольклорно-етнографічні дійства пасхального християнського та календарно-обрядового змісту, зокрема: пасхальні ігри, гаївки, веснянки, театралізовані сценки і хореографічні композиції, тематична пісенна творчість. В рамках фестивалю проходить виставка-продаж різних видів декоративно-прикладного мистецтва. Проходять різноманітні майстер-класи і конкурси писанкового розпису. Ціллю і задачею фестивалю є збереження і збагачення національних традицій народного мистецтва писанкового розпису, популяризація технік і шкіл, творчих стилів та новітніх методик, підтримка обдарованих дітей та молоді; популяризація писанки як національного символу Пасхального християнського дійства; ознайомлення з традиціями писанкарства різних регіонів України, Європи і світу.

Висновки. Особливо багатим на рекреаційно-туристичні ресурси на Івано-Франківщині є Покуття. Цей унікальний природний комплекс, що створювався протягом тисячоліть у здовж Дністра має надзвичайну естетичну привабливість і неповторну красу. Мандрівників з усієї країни ваблять у дністровському каньйоні безліч пам'ятників історії та культури,

помірний комфортний клімат, зручне географічне розташування.

Головними напрямками туризму у покутському культурному ландшафті є: відвідування цікавих місць і пам'яток у сільській місцевості церкви, історичні парки, музеї, млини, кузні тощо); прийняття участі у місцевих заходах, сакральних і профанних святах (ходи, ярмарки, фестивалі, сільськогосподарські виставки, ярмарки); спостереження праці майстрів народних промислів (різьба, живопис, кераміка, вишиванка, плетіння); участь у фольклорних заходах, народних забавах; вивчення історії та легенд регіону; спостереження і навчання готування місцевих страв, випічки хлібу; дегустація страв регіональної кухні. Отже, дослідження туристично-рекреаційної репрезентативної території дає можливість поширювати інформацію про туристичний потенціал і прискорювати розвиток туристичної інфраструктури для залучення внутрішніх і зовнішніх туристичних потоків.

Література

1. Бучко Д.Г. Походження назв населених пунктів Покуття / Д.Г. Бучко. – Л. : Світ, 1990. – 142 с.
2. Глушко М. Історико-етнографічне районування Галичини: сучасний стан / М. Глушко // Карпати : людина, етнос, цивілізація. – 2009. – № 1. – С. 8–18.
3. Гнатюк М. Красною гір натхненні : Народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) : Майстри, школи, музеї / М. Гнатюк, М. Гrepиняк. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. – 322 с.
4. Круль В.П. Географічне положення, межі та склад території історич-

ко-етнографічної області Покуття / В.П. Круль, Я.П. Скрипник : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.nbuv.gov.ua/>

5. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко [та ін.]. – К. : Либідь, 1991. – С. 23.

6. Лозко Г. С. Українське народознавство / Г. Лозко. – 3-тє вид. – Х. : Див, 2005. – 472 с.

7. Макарчук С. Історико-політичне та етнографічне районування України : питання співвіднесеності / С. Макарчук // Народознавчі зошити. – 2001. – Зошит 3 (39). Травень-червень. – С. 388–394.

8. Покуття // Прикарпаття: спадщина віків / [авт. ідеї та гол. ред. М. Кугу-тяк]. – Львів, 2006. – С. 464–469.

9. Покуття : історико-етнографічний нарис / ПНУ ім. В. Стефаника; Ін-т історії і політології / [Автор ідеї і керівник авт. кол., д.і.н., проф. В. Марчук]. – Львів : Манускрипт-Львів, 2010. – 456 с.

10. Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи / Збірник статей : Мат. міжнар. наук. конф. «Туризм і розвиток регіону», присвяченої 10-річчю створення Інституту туризму (Івано-Франківськ, 19–20 вересня 2013 р.) / ПНУ імені Василя Стефаника; голова редколегії – проф. Володимир Клапчук. – Івано-Франківськ : «Фоліант», 2013. – Вип. 4. – 316 с.

11. Українська етнологія : навч. посіб. / [за ред. В. Борисенко]. – К. : Либідь, 2007. – 400 с.

12. Українське народознавство : навч. посіб. / [за ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва]. – Львів : Фенікс, 1994. – С. 64–65.

Fedorak V.V. ETHNIC TOURISM IN POKUTTYA: SPECIFICS AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT. In the article describes the factors of development of ethnic tour-

ism in Pokuttya region caused by nature management in this ethnographic district. The historical analysis of region Pokuttya, its features, religiously sacrality and recreation inheritance is carried out. In the context of finding out of key principles of ethnic tourism in Pokuttya a special region is occupied by the problem of lineation of the concept «ethno-culture», that in our case comes forward as basic object of the tourist personal interest. On the basis of analysis of studies of domestic and foreign scientists the author supports an idea about indivisibility of cultural acquisition with nature, destroying the concept «cultural landscape» – naturally cultural territorial complex formed as a result of an evolutionary co-operation of nature and man, its social cultural and economic activity.

Pokuttya is located between the rivers Dniester and Prut. In the east it borders on Bukovina, in the west it is restricted by the Stanislav lowland. According to the present administrative-territorial division it includes territories of Snyatyn, Horodenka, Tlumach department, the northeastern part of Tysmenytsya, the bigger part of Kolomyya (without its southern part) department.

A particular emphasis is done on the tourism potential of the region, which will increase significantly in the case of improving tourism infrastructure. The factors that affect the increase of tourist attractivity Pokuttya are distinguished. They are based on the following benefits: advantageous geographical position; factor of territorial division of labor; relatively high ecological security of the region; strong potential for the development of different types of tour-

ism; economic competitiveness of tourism and recreation industry.

The ethnographic specificity Pokuttya region is disclosed, various elements of life and traditional culture that are specific objects of tourist interest are researched. The exposure of the main museums of Kolomyya are analyzed, attention is paid to the role of various festivals in increasing tourist attractiveness of the region, such as «Pysanka», «Rodoslav», Carpathian vernissage», «Smiths festival», vocal festival «Sheshory».

Keywords: Pokuttya, ethno-cultural heritage, tourism, museums, cultural region.

ФЕДОРЯК В.В. ЭТНОТУРИЗМ НА ПОКУТЬЕ: ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.

В статье анализируются факторы развития этнотуризма на Покутье, вызванные особенностями природопользования в этом этнографическом районе. Осуществляется историко-краеведческий анализ покутского региона, особенностей его религиозно-сакральной и рекреационной отраслей. Покутье находится в междуречье Днестра и Прута. На востоке граничит с Буковиной, на западе ограничено Станиславской низменностью. По современному административно-территориальному делению к нему принадлежат территории Снятинского, Городенского, Тлумацкого, северо-восточной части Тисменицкого, большей части Коломыйского (без южной части) районов Ивано-Франковской области.

Раскрывается этнографическая специфика Покутского края,

выраженная прежде всего разнообразными элементами быта и традиционной культуры, которые являются специфическими объектами туристической заинтересованности. Анализируются экспозиции главных коломыйских музеев, обращается внимание на роль разнообразных фестивалей в повышении туристической привлекательности края, в частности таких как «Писанка», «Родослав», «Карпатский вернисаж», «Фестиваль кузнецов», а также фестиваль песенного творчества «Шешоры». Также анализируется развитие туристическо-рекреационной отрасли, обращается внимание на экологизацию лесохозяйственного комплекса, повышение роли естественно заповедных территорий, рассматривается необходимость сохранения этнокультурного наследия коренного населения Покутья.

Ключевые слова: Покутье, этнокультурное наследие, туризм, музеи, культурный регион.